

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle avoimen datan direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi**Viite: HE 74/2021 vp / Lausuntopyyntö 17.5.2021**

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry toteaa lausuntonaan, että tutkimusaineistojen avoimuuden edistäminen on lähtökohtaisesti kannatettava ja hyvä tavoite. Unifi pitää tärkeänä, että erityisesti julkisrahoitteisesti tuotetut tutkimusaineistot ovat lähtökohtaisesti avoimia. Kaikki suomalaiset yliopistot ovat sitoutuneet Avoimen tieteen ja tutkimuksen [julistukseen](#) ja sen myötä myös toimeenpanemaan tutkimusdatan avoimen saatavuuden [osalinjauksen](#).

Unifin lausunto keskittyy pääasiassa esitykseen sääntelystä, joka koskee julkisilla varoilla tuotettujen tutkimusaineistojen julkaisemista. Unifi pitää soveltamisalaa koskevia rajoituksia perusteltuina. Lakiesityksessä ja perusteluissa korostetaan asianmukaisesti FAIR-periaatteita (löydettävissä, saatavilla, yhdistettävissä ja uudelleen käytettävissä). Lakiesityksessä korostuu niinkään asianmukaisesti tutkijoiden vapaus olla avaamatta tutkimusaineistoa, joka mahdollistaa 'niin avointa kuin mahdollista, niin suljettua kuin välttämätöntä' -periaatteen noudattamisen.

Julkisrahoitteisesti tuotettujen tutkimusaineistojen sääntelyssä tulee pyrkiä minimoimaan erilaisten rajausten tekoa, jotta rajaukset eivät muodostu esteeksi aineiston laittamiselle julkisesti tarjolle. Tutkimusaineistojen koskeva sääntely ei saa myöskään vaikeuttaa tutkimusaineistojen uudelleenkäyttöön.

Unifi katsoo, että lakiesityksen eduksi olisi ollut tarkempi arvio muutosten vaikutuksista tutkimusorganisaatioihin. Vaikutukset eivät ole vähäisiä. Tutkimusaineiston julkaisemisen prosessista sekä prosessi edellyttämät toimet tutkijalta ja tutkimusorganisaatiolta olisi hyvä kuvata. Esityksen lausuntopalautetta koskevassa osassa todetaan, että lausunnonantajien mukaan "uudelleenkäytön edistäminen ei [...] saisi lisätä tutkijoiden taakkaa ja viedä voimavaroja pois varsinaiselta tutkimustyöltä". Unifi yhtyy tähän näkemykseen.

Lakiin perustuvat lisävelvoitteet merkitsevät lisää työtä tutkijoille ja tutkimusorganisaatioille. Työtaakan kasvu voi vähentää halua asettaa tutkimusaineistojen julkaisemista saataville. Esimerkki työtaakan kasvusta on muokata tutkimusaineisto sellaiseksi, että aineisto on aidosti uudelleen käytettävä. Lakiesityksessä esiintunut uudelleenkäytettävyyden ei ole avatun tutkimusaineiston automaattinen ominaisuus. Mikäli uudelleenkäyttöä ei ole otettu huomioon tutkimusaineiston kokoamisvaiheessa ja aineiston metatietoja laadittaessa, uudelleenkäytön mahdollistaminen edellyttää erillistä työpanosta aineiston keränneiltä ja julkaisseilta tutkijoilta. Tutkimusaineistojen kuratointi uudelleen käytettäväksi edellyttää myös organisaation tukipalveluilta merkittävää työpanosta ja osaamista.

Niinikään lakiesityksessä mainitaan ainoastaan eräille julkisen sektorin elimille (esim. kirjastot, arkistot, museot) lain myötä syntyvät tulonmenetykset aineistojen maksuttomasta käytöstä, mutta ei käsitellä lainkaan siitä, että myös tutkimusorganisaatioille syntyy merkittäviä kustannuksia tutkimusaineistojen avaamisesta – sekä nykyisellään että lakiesityksen voimaantulon jälkeen.

Unifi katsoo, että tutkijalla täytyy säilyä oikeus julkaista aineistonsa vain ei-kaupallisiin tarkoituksiin. Lakiesitys edellyttää täysin avoimen lisenssin käyttöä avoimeksi asetetuille tutkimusaineistoille. Lakiesityksen määrittelemä lisenssi mahdollistaa aina myös kaupallisen hyödyntämisen. Tutkimusyhteisön itsensä asettama, tutkimusdatan avointa saatavuutta koskeva tavoite puolestaan korostaa oikeudellisten ehtojen ja lisenssien olemassaolon tärkeyttä, mutta ei aseta yleistä määritelmää lisenssin sisällöstä tai laajuudesta. Lakiesityksessä oleva vaatimus avoimuudesta aina myös kaupalliseen käyttöön voi johtaa haluttomuuteen asettaa tutkimusaineistoja julkisesti saataville ja täten lainsäädännön piiriin.

Unifi tunnistaa hyödyt, joita liittyy avoimeksi asetettujen aineistojen kaupalliseen käyttöön. Mutta näitä hyötyjä ei tule tavoitella esityksessä määritellyllä tavalla ("tutkimusaineiston julkaisijan on sallittava tutkimusaineistojen käyttö kaupallisiin tarkoituksiin"). Vaikka tutkimusaineisto julkaistaisiin aluksi vain ei-kaupallisiin tarkoituksiin, on tutkijan mahdollista sallia kaupallinen käyttö myöhemmin. On vaarana, että esitetty kirjaus kaupallisesta käytöstä hidastaa tai jopa estää tutkimusaineistojen julkaisemista. Tällöin laki kääntyisi tavoitettaan vastaan.

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry, Finlands universitetsrektorers råd Unifi rf

Keijo Hämäläinen

Tanja Risikko

Puheenjohtaja

Toiminnanjohtaja